

Žijeme v tieni vyhasnutých sopiek

V rámci osláv šesťdesiatročnice Mestského múzea vo Filákovke sa v Bebekovej veži Filákovského hradu 13. septembra 2011 uskutočnil „krst“ novej knihy Jozefa Klindu *V tieni vyhasnutých sopiek* sopečným popolom, vodou a vínom. Kniha na 376 stranách okrem obrázkov a environmentálnych úvah obsahuje 32 *enviropribehov*, nesúcich názov určitého živočíšneho druhu. Ktorýkoľvek z nich možno vo svete ilúzií uprednostniť ako osudovú kartu vybranú spomedzi iných kariet v rukách kúželníka. Kým kúvik a smrťhlav signalizujú nešťastie a smrť, *sova* a *výr* symbolizujú múdrosť, *páv* pýchu, *somár* hlúposť, *líška* prefikanosť, *kukučka* príživníctvo, *rak* spiatočníctvo, *straka* zlodejstvo. O *bocianovi* sa hovorí, že prináša deti a *jelenie parohy* vraj zdobia podvedených manželov – paroháčov. *Sršeň* a *roháč* „pichajú do živého“. *Lienky*, *lastovičky* a *svrčky* vyvolávajú úsmev a radosť z leta. *Komár* niekomu pije krv a *vlk* v zajatí na niekoho cerí zuby (napríklad v prvej zoológickej záhrade na Slovensku vo Filákovke alebo v druhej v Bojniciach). *Had* zviadol k prvému hriechu a spôsobil vyhnanie Adama a Evy z raja. Prečo sa ďalšie enviropovedky nazývajú *Jašterica*, *Vidlochvost*, *Dudok*, *Chochláč*, *Mlok*, *Chrust*, *Okán*, *Zajac*, *Krt*, *Tchor*, *Modlivka* a *Dúhovec*, odhalia jednotlivé autobiografické alebo vypočuté príbehy, ktoré sa udiali v tieni vyhasnutých sopiek. V tomto tieni sa zrodilo a žije celé ľudstvo. Zem bez svojho žeravého jadra a okolitého obrovského sopečného potenciálu, by nesploďila a nerozmnožila život vo všetkých svojich podobách. Každý si pritom v duši nesie jeho žiaru a energiu. Sopky v nás vzplanú, vyhasínajú, až úplne vyhasnú. Taká je osudová cesta každého človeka pri hľadaní pravdy na rôznych miestach environmentu. (red)

Ohlasy čitateľov

Július Burkovský, dlhoročný profesionálny ochranca prírody

Pri čítaní knihy Jozefa Klindu *V tieni vyhasnutých sopiek* som sa v mysli ocitol v nádhernom Palóckom kraji (Novohrad, Gerner), ktorý v pradávnej minulosti skutočne formovali sopky, stopy po čom možno nájsť dodnes. Autor s dôvernou znalosťou znázornil udalosti pohnutej nielen starovekej, ale aj novovekej histórie, ktoré ovplyvňovali vzhľad krajiny i osudy ľudí tohto regiónu. V 32 krátkych „enviropovedkách“ veľmi vtípne a výstižne poukázal na neobyčajnú podobnosť medzi správaním sa niektorých ľudí a správaním sa vybraných druhov živočíchov. Musel som si položiť otázku: „Kto koho asi napodobňuje?“

Ako bývalého profesionálneho ochranca prírody ma, samozrejme, zaujal naznačený vývoj tejto disciplíny od neľahkých počiatkových snáh cez vznik CHKO Cerová vrchovina až po súčasnosť. V duchu vždy omladnem pri spomienkach na „starých múdrych výrov“ (Jóži-báči, Zoli-báči) z prvej generácie ochrancov prírody. Škoda, že už nie sú medzi nami, rovnako ako „šéf pamiatkár“ (Gabi-báči), ktorý sa zaslúžil aj o záchranu kedysi hrdých hradov (Šomoška, Filákovský hrad). Dodnes ma spája úprimné priateľstvo s príslušníkmi druhej generácie ochrancov prírody nielen na slovenskej strane, ale aj za maďarskou hranicou.

Autor, ako náš popredný environmentalista a neobyčajne scestovaný človek, kladie regionálnu problematiku do kontextu európskeho i celosvetového environmentálneho diania. Nájdeme tu aj mnohé zaujímavé a poučné filozofické úvahy. Je veľmi chvályhodné, že práve pri príležitosti svojho šesťdesiatročného životného jubilea autor touto knihou vzdal hold kraju svojho detstva. Kiežby rovnako ako vyhasla erupčná aktivita sopiek v Palóckom kraji, vyhasla aj erupčná aktivita nepochopenia, zloby a nepriateľstva v myšliach, dušiach a srdciach ľudí!

Katarína a Ľudovít Gaálenci, prírodovedci

Jozef Klinda prežil detstvo vo Filákovke, a vďaka svojim rodičom bol vedený k poznávaniu a úcte ku kultúrnym a prírodným hodnotám prostredia, v ktorom vyrastal. Aj keď mu pracovné povinnosti neumožnili usadiť sa v tomto kraji, vlastne nikdy sa s ním nerozlúčil. Stál a doteraz stojí pri každom dôležitom rozhodnutí, ktoré posúvajú, nielen Novohrad, dopredu v rámci ochrany a tvorby životného prostredia. Dôsledne naplnia odkaz svojho otca a dôsledne k tomu vedie aj svojich potomkov.

Dôkazom toho je aj Klindova najnovšia publikácia *V tieni vyhasnutých sopiek*. Ak čitateľ očakáva od nej zážitok klasických príbehov alebo nebudaj vedecké poznatky o vulkánach, určite bude sklamaný. Táto kniha je o niečom inom. Jej žáner ťažko definovať, sčasti ju možno nazvať kronikou mesta Filákovka a jeho blízkeho okolia (počnúc od počiatkov písanej i nepísanej histórie ľudstva a končiac najnovšou súčasnosťou), obalenú do (nielen) environmentálnych príbehov a okorenenú najrozličnejšími udalosťami, ktoré prinášali vrtochy doby a ich mocipánov. Bohužiaľ, historické udalosti často prinášali aj neznesiteľné životné podmienky pre obyvateľov, veď Filákovko leží v geografickom pásme, v ktorom ľudia naplno schytali vpády Mongolov, Turkov, kurucov, labancov, ale nemaznali sa s nimi ani „izmy“ bez ľudského rozmeru v dvadsiatom storočí. Vo Filákovke ešte nedávno bolo možné stretnúť ľudí, ktorí prežili 7 – 8 štátoprávných zriadení bez toho, aby prekročili prah mesta. To by samo o sebe neškodilo, keby jednotlivé zriadenia neboli orientované proti sebe, raz národnostne, inokedy politicky alebo ideologicky. A práve tu hľadá autor knihy odpoveď na otázku, ako sa má v danej situácii človek zachovať, aby nestratil ľudskú tvár a svoju identitu. Autor prevažne cez príbehy Filákovčanov poukazuje na nezmyselnosť a bezcitnosť nápadov rôznych vládnych štruktúr, ktorými obyčajných ľudí častokrát postavili do bezvýhodiskových situácií. V knihe je to všetko zahrnuté do 32 environmentálnych príbehov s vedúcim motívom umne zvoleného živočicha (spravidla chráneného alebo dobre známeho v okolí), ktorého vlastností môžeme bez problémov nájsť aj u hlavných aktérov príbehov. V nich sa často objavujú aj iné prírodné zaujímavosti Cerovej vrchoviny, ktoré autor paralelizuje s ľudskými

Za prítomnosti primátorov a ďalších osobností v Bebekovej veži Filákovského hradu „pokrstili“ vodou, vínom a sopečným popolom najnovšiu publikáciu Jozefa Klindu *V tieni vyhasnutých sopiek*

osudmi, neraz stojacimi na rozvodnici veľkých tokov – zároveň i ľudského života, inde so svojou iróniou pranieje dobré či zlé ľudské vlastnosti. Autor nakoniec ponúka čitateľovi prirovnanie človeka k dominantnému prírodnému javu – sopke. Podľa neho každý z nás žije v tieni sopiek, ktoré keď sa prebudia, „*vyšľahnú z nich očistné alebo pekelné plamene, spália alebo vynesú na povrch kadejakú pozemskú špinu, aby zase na čas vyhasli a umožnili ľuďom voľne dýchať*“. Určité „sopky“ však tiejú v každom z nás, pretože „*zvnútra rozpalujú naše telo i dušu, vedú k novým poznaniam, túžbam, náladám, vášňam a k reprodukci. Produkujú dobro i zlo, sejú prajnosť i závisť, lásku i nenávisť*“.

Klindova kniha nepredstavuje teda „ľahké čítanie“. Na jednej strane je tu scestovaný autor s bohatými životnými skúsenosťami a mimoriadne širokým historickým, kultúrnym, politickým, prírodovedeckým a environmentálnym rozhľadom, na strane druhej čitateľ, ktorý dostal do ponuky početné príbehy s neuveriteľným množstvom historických faktov a eticko-filozofických otázok. Predstavuje zároveň aj kroniku CHKO Cerová vrchovina, v ktorej čitateľ nájde všetky dôležité medzníky vývoja ochrany územia. Z veľkého množstva obrázkov sú mnohé dobové, ťažko prístupné, pochádzajú zo zbierky autora. Kniha sa tak stala neoceniteľnou hodnotou, zdrojom poznania a inšpirácie nielen pre čitateľov z oblasti Filákov alebo Cerovej vrchoviny, ale aj pre záujemcov o kultúru, históriu a prírodu vôbec.

Peter Urban, prírodovedec, vysokoškolský učiteľ

O Cerovej vrchovine, príťažlivej, no podľa mnohých zabudnutej krajine vyhasnutých sopiek na rozhraní Novohradu a Gemera, kde sa bizarné skalné útvary a pozoruhodné čadičové odkryvy koncotreťohorného vulkanizmu striedajú s ruinami kedysi hrdých a mocných hradov či pozostatkami hradísk, dýchajúcich pohnutou históriou, vyšlo v ostatnom čase niekoľko cenných publikácií, ktoré ju približujú širokej verejnosti. Nielen monografia o chránených krajinných oblastiach Karancs – Medves a Cerová vrchovina (najskôr, roku 2007 v maďarskom a v roku 2010 i v slovenskom jazyku), ale tiež viaceré na informácie i kvalitné obrázky bohaté a dizajnovy vydaté propagačné materiály uzreli svetlo sveta najmä zásluhou dlhoročnej aktívnej cezhraničnej spolupráce medzi Správou CHKO Cerová vrchovina v Rimavskej Sobote a Správou Národného parku Bükk v Egri. V jeseni 2011 túto knižnú žatvu doplnila pozoruhodná, informácie i obrazovo mimoriadne bohatá, pritom pútavo čítavá publikácia, výstižne nazvaná *V tieni vyhasnutých sopiek s podnázvom Filákovské korene a podobnosti*.

Jej autor, filákovský rodák a lokálpatriot Cerovej vrchoviny a Novohradu v tom najlepšom zmysle slova, popredný priekopník environmentalistiky a ochrany prírody, právom označovaný ako „Posledný enviroguru v štátnej správe starostlivosti o životné prostredie“, RNDr. Jozef Klinda (ktorého bohaté aktivity nie je možné stručne zhrnúť niekoľkými slovami), v nej prostredníctvom 32 prozaických útvorov (príbehov) zaujímavo, spôsobom jemu vlastným, približuje udalosti (radosné i neveselé), ktoré sa odohrali v jeho rodnom meste a okolí („charakterizuje život v danej krajine v jeho tisícorakých podobách“). Spoločnou črtou všetkých 32 kapitol je využívanie princípov analógie a personifikácie či antropomorfizácie. Každý príbeh nazval podľa vybraného symbolického živočícha, charakterizujúceho určité (dobré i zlé) ľudské vlastnosti, ktoré zvyrazňujú pointu daných príbehov. Tie sú zoradené

do troch skupín: Nekonečnosť priestoru a nezadržateľnosť času: Vzostupy a pády, ktoré z minulosti tvoria budúcnosť (1 – 14), Nesputané obdobia zverokruhu: Osudné náhody – náhody osudu, najmä ľudí rokov budovania ľudovodemokratickej spoločnosti (15 – 26) a Skončené začiatky a začaté konce: Pominuté hodnoty so želaním, aby dobro, krásna, múdrosť, láska a život neopúšťali tento svet (27 – 32).

Pre lepšie pochopenie súvislostí vykresľuje dané príbehy na pozadí významných udalostí, odohrávajúcich sa v danom čase na území štátu, Európy i sveta (prepája lokálne príbehy s univerzálnymi, resp. uplatňuje miestne, regionálne, nadregionálne hľadiská), ktoré istým spôsobom (priamo či nepriamo) zasiahli, prípadne mohli zasiahnuť do života ľudí na slnečných svahoch bazaltových vlnorodých vrškov po oboch stranách rozvodnice Dunaja a Tisy. Nejde však o klasické príbehy, ani eseje či poviedky, ale o svojsky spracované, osobitné, relatívne krátke epické prózy. Do nich autor, argumentačne presvedčivo, zakomponoval mnoho cenných historických faktov a súvislostí (presne interpretovaných), odohrávajúcich sa vo vymedzenom priestore, na konkrétnych lokalitách a zaplnil ich skutočnými postavami a postavkami (pozitívnymi aj negatívnymi, osobnosťami i karikatúrami), čo svedčí o jeho mimoriadne širokom obraze. Kniha obsahuje množstvo cenných údajov tak pre Filákovčanov a obyvateľov okolitých obcí, ako aj pre čitateľov, ktorí nepochádzajú z daného kraja a nepoznajú, prípadne len čiastočne poznajú, opisované realie.

Klinda však nie je len obyčajným strohým rozprávačom či kronikárom, ale z daných príbehov čítateľ jeho životnú filozofiu. Ich spracovanie sa preto vymyká z hraníc tradičného prístupu k podobným témam a autor v knihe nastoľuje tiež širšie celospoločenské otázky a globálne enviroproblémy, v ktorých sa, pochopiteľne, vynikajúco orientuje. Prítom sa však citlivo pohybuje na rozhraní racionality a emocionality, keď dokumentárnosť či faktografia prevažuje nad zážitkovosťou. Mimoriadne široký tematický záber publikácie naznačuje možnosť, ako sa uberať v regionálnej literatúre faktu (keď mnohým „miestnym kultúry knihám“ – monografiám o jednotlivých obciach, mestách a mestečkách, chýba prírodovedný aspekt, ktorý častokrát významne ovplyvnil napríklad osídlenie daného územia, obžvu i bezpečnosť jeho obyvateľov, nehovoriac o potrebe zvýraznenia skutočnosti, že „európske i svetové dianie vychádza z miestnych pomerov“) a potvrdzuje, že vznik podobných kníh má svoje opodstatnenie aj v súčasnej uponáhľanej konzumnej dobe, kedy elektronické médiá neúprosne valcujú tlačene slovo (príčom nemám na mysli bulvárne či bulvárom páchnuce plátky, ale seriózne periodiká, ktorých je ako šafranu, a kvalitnú literatúru).

Publikácia *V tieni vyhasnutých sopiek* preto celkom určite neostane v tieni, ale právom patrí na výslnie. Mal by si ju prečítať (zámerne píšem len o čítaní a nie o bibliofilskom doplnení knižnice, pretože nízky náklad 200 kusov to jednoducho neumožňuje) nielen každý, kto má rád „kraj vyhasnutých sopiek v slovensko-maďarskom (maďarsko-slovenskom) prostredí v pohraničnej novohradsko-gemerskej/gemersko-novohradskej oblasti“, ale aj ten, kto sa chce dozvedieť o danom regióne, jeho prírode, histórii, udalostiach, ktoré sa stali (pozitívnymi či negatívnymi) medzníkmi vývoja, posunuli ho dopredu, prípadne zabrzdlili. Tá kniha za to stojí.

Modlivka

Úryvok z poviedky, s. 308

„Veľká samička modlivky pozerala na popísané stránky, akoby hľadala koniec textu o svojej ochrane. Natiahnutá ruka s vystrčeným ukazovák, blížiacim sa k tomuto štíhle-mu stvoreniu, vyvolala jeho poplašnú reakciu. Trošku sa myklo a zaujalo vyzývavý, či obranný postoj. Hlavou prebleskla myšlienka: „Dnes ťa môžem zachrániť len tak, že ťa chytím a vypustím späť do temnoty. Na slobodu bez predpísaných obmedzení, kre-tenských manierov a vyhlásení, bez hraníc a víz; bez nepriehľadného skla a ostatného drôtu.“ Bohumilý zámer ešte nestačil opustiť myseľ, lebo v tej chvíli začali prilietavať do izby jej modleniačtí súkmeňovci. Pravdepodobne vychystaní na účelovú zdvorilosťnú návštevu, s cieľom orodovať za zachovanie svojho rodu. Výnimočne sa spoločne pomod-liť v nezvyčajnom chráme alebo si obzrieť ospalo žmurkajúce zelené oko nadrozmerného rádia značky Tesla, položené na stoličku pri okne. Akoby predstavovali akýsi hlavný alebo zradný voj. Desať, dvadsať, tridsať modlívkov brkalo z miesta na miesto, takže pokus o ich zrážanie sa nevydaril. Rituálu sa pridávali ďalšie. Pripomínali akúsi minide-monštráciu „zelených“ v prospech ohrozeného druhu, ba až celej prírody.

Zelenkaste stvorenia sa rozliezali všade, otáčali hlavičky na všetky strany a sadali na gauč, sekretár, knižnicu, izbové kvety, televízor Lotos a, samozrejme, v rámci med-zipristátia na magické rádio, z ktorého práve znela ľahavá pesnička v podaní dvojice Simon & Garfunkel. Pred lampou a v šerosvete za ňou tvorili pohyblivé tieň na stenách a predvádzali mysteriózny tanec života. Nekontaktovali sa. Každá modlivka bez rozdie-lu pohlavia a veľkosti, akoby sa divila, čo tam robia ostatné. Všetky trochu zmätené vyhýbali sa jedna druhej a skúmali uzavretý priestor, v ktorom sa chtiac-nechtiac ocitli

zásahom nejakej vyššej moci alebo vetrika vanúceho od Ostrého vrchu na Bábskom chrbte. Nezdedili však schopnosť pruhovaných ôs a sršňov, vrátiť sa otvorom, cez ktorý vnikli do neznámeho prostredia. Preto ich balet podľa prapodivnej choreografie a pradávneho scenára pokračoval. Všetky tie letové variácie nad rukopismi, mapami a knihami vyvolávali pocit úžasu. Počet letcov sa po chvíli ustálil a splašene finalizoval svoju aerokrobatickú show, kým si kolektívne nevymodlil vyslobodenie zo svojho (ne) náhodného väzenia.

Hodiny na kostolnej veži už ukazovali prechod do nového dňa, keď ostatná naj-zvedavejšia, najvytrvavejšia, najpresvedčenejšia, no možno najpoplašenejšia modlivka zo všetkých družiek, rozťahla zelenkaste krídla a zamávala nimi svoje zlobom. Vzniesla sa z dlane do ševeliaceho vánku nočného ticha. Napriek očakávaniu nevrátila sa ani jedna. Všetky odviaľ ich vlastný sen o zachovaní rodu nevedno kam. Túžba prežiť zvíťazila. Zrejme zistili, že ich malá nočná modlitba nenahradza tú veľkú zbož-nú prosbu – celomodlivkovskú invokáciu, požadujúcu globálnu záchranu podmienok života. Možno zase niekde výnimočne vytvorili hmýriaci sa zelený roj a spoločne sa dohodli uskutočniť čarovným spôsobom apelujúcu návštevu niekoho vplyvnejšieho. Takého chrámu, v ktorom by si novodobí stvoritelia vypočuli aspoň ich najvrúcnejšie (našimi) žalobami pre Usirovým súdom. Obžaloba, ktorú dnes bagatelizujeme, nás určite neminie. Dĺžku a krutosť trestu si už dnes vymyriavame sami. Stihne nás skôr než budú (budeme) môcť vstúpiť do Iona Matky prírody – pred najspravodlivejším návratom do nenávratna.“

Príprava: Alena Kostúriková